

FUZÛLÎ'NİN LEYLÂ VÜ MECNÛN MESNEVÎSİNDE GÛL VE GÛL BAHÇESİ

Selami TURAN*
Ahmet AKGÛL**
Kamile ÇETİN***

ÖZET

Divan edebiyatı, tarih sahnesinde bulunduğu yaklaşık altı asırlık süreyle Türk edebiyatı içinde oldukça mühim bir yere sahiptir. Fuzûlî ise on altıncı yüzyıl divan şiirinin ve bütün Türk edebiyatının önde gelen şairlerindedir. Şairin Türkçe, Arapça ve Farsça divanlarının yanında manzum ve mensur olarak kaleme alınmış birçok eseri vardır. Söz konusu eserlerden biri olan ve aynı zamanda çalışmamıza da konu olan *Leylâ vü Mecnûn* mesnevisi, hem Fuzûlî'nin hem de bütün Doğu edebiyatlarının en başarılı ve şöhretli aşk hikâyelerinden biridir.

Bu çalışmada, Fuzûlî'nin *Leylâ vü Mecnûn*'unda yer alan gül ve gül bahçesiyle ilgili teşbih, tasvir, tahayyül ve tasavvurlar ele alınmıştır. Böylece şairin mesnevideki akış içinde söz konusu kavramlara hangi manaları yüklediği, klâsik Türk şiiri geleneği içinde orijinal söyleyişlere yer verip vermediği tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Divan Şiiri, Fuzûlî, Leylâ vü Mecnûn, Gül.

THE ROSE AND ROSE'S GARDEN IN LEYLA VU MECNUN OF FUZULI

ABSTRACT

Divan literature, with the time of six ages during which appeared in stage of history, has a quite important place in Turkish. As for that, Fuzuli is of the prominent poets of the sixteenth century Divan poetry and the whole Turkish literature. The poet has many works which were written in verse and prose in addition to his Turkish, Arabic, and Persian Divans. Leyla and Mecnun, which is one of the works at issue and a subject to our study at the same time, is one of the most successful and famous love stories of the oriental literatures.

* Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Isparta/Türkiye, selamituran@sdu.edu.tr

** Okutman, Süleyman Demirel Üniversitesi Türk Dili Bölümü, Isparta/Türkiye, ahmetakgul@sdu.edu.tr

*** Arş. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Isparta/Türkiye, kamilecetin@sdu.edu.tr

In this research, simile, description, imagination, and envisagement which are about the rose and rose's garden and which take place in Fuzuli's Leyla and Mecnun, have been handled. Thus, which meanings the poet attributed to the terms at issue in the mesnevi in flow and whether he gave place to the original articulation within the tradition of classical Turkish literature or not have been tried to be determined.

Key Words: *Diwan Poetry, Fuzuli, Leyla and Mecnun, Rose.*

A. FUZÛLÎ

Fuzûlî, XVI. yüzyıl Türk edebiyatının önemli şairlerindedir. Azeri edebî sahasında yetişmiştir. İsmi Mehmed'dir. Şiirlerinde Fuzûlî mahlasını kullanmıştır. Türkçe, Farsça ve Arapça manzum ve mensur birçok eser kaleme almıştır. Şiirlerinde aşkı ve aşkın hallerini samimi bir dille anlatan şair, hem kendi döneminde hem de kendisinden sonra yetişmiş birçok şair üzerinde etki bırakmıştır. Bunda şairin dili mükemmel kullanmasının, mazmun bulmadaki ustalığının etkisi büyüktür.¹

Klâsik Türk Şiirine ait farklı nazım şekillerinde başarılı örnekler veren Şair, mesnevi sahasında da kıymetli eserler yazmıştır. Bu eserler içerisinde *Leylâ vü Mecnûn* mesnevisi müstesna bir yere sahiptir. Bu yazımızda, bahsi geçen mesnevide anlatılan Leylâ ile Mecnûn'un aşk hikâyesinde şairin gül ve onunla ilgili unsurlardan nasıl istifade ettiği, bu unsurlara nasıl anlamlar yüklediği, klâsik Türk şiiri geleneği içinde orijinal söyleyişlere yer verip vermediği çeşitli başlıklar altında ele alınmaya çalışılacaktır.²

B. FUZÛLÎ'NİN LEYLÂ VÜ MECNÛN MESNEVİSİ

Türk, İran ve Arap edebiyatlarında Fuzûlî'ye büyük şöhret kazandıran bu eser, Türk edebiyatının klâsik döneminde yazılmış mesnevilerin en güzellerindedir.³ Eser yazıldığı tarihten itibaren Türkçe konuşulan bütün sahalarda sevilerek okunmuş ve kendisinden sonra yazılan Leylâ ve Mecnûn mesnevileri üzerinde etkili olmuştur. Fuzûlî'nin bu eserinin Türkiye ve yurtdışındaki kütüphanelerde pek çok yazması vardır.

¹ Fuzûlî'nin hayatı ve eserleri için bk. Abdülkadir Karahan, *Fuzûlî Muhiti, Hayatı ve Eserleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989, Hasibe Mazıoğlu, *Fuzûlî ve Türkçe Dîvânı'ndan Seçmeler*, Ankara 1986; Fuad Köprülü, "Fuzûlî", *MEB İslam Ansiklopedisi*, c. IV, İstanbul 1977, s. 686-699; Haluk İpekten, *Fuzûlî, Hayatı, Sanatı, Eserleri*, Ankara 2005; *Fuzûlî Kitabı*, (yay. haz. Beşir Ayvazoğlu), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1996; Müjgan Cunbur, *Fuzûlî Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi*, İstanbul 1956.

² Çalışmamızda, Muhammed Nur Doğan tarafından hazırlanan, *Fuzûlî Leylâ ve Mecnûn* (Kültür Bakanlığı, e-kitap), isimli eser kaynak olarak kullanılmış; örnek olarak verilen beyitler numaralandırılırken aynı eserdeki numaralandırma esas alınmıştır.

³ Abdülkadir Karahan, agm., 1996, s. 244.

Leylâ vü Mecnûn klâsik Türk edebiyatında en çok baskısı yapılan mesnevîlerin başında gelmektedir.⁴ Türkiye kütüphanelerinde 23, Türkiye dışında Avrupa kütüphanelerinde 12 yazması tespit edilen *Leylâ vü Mecnûn*⁵; İngilizce, Almanca, Rusça ve İspanyolcaya çevrilmiştir.⁶

C. LEYLÂ VÜ MECNÛN'DA GÜL VE GÜL BAHÇESİ

Klâsik Türk şiirinde şiire konu edilen çiçekler sıralaması yapılacak olsa “gül” en başta gelir.⁷ Zira şiirlerinde gülden bahsetmeyen divan şairi neredeyse yok gibidir. Gülün divan şiirinde (hatta tüm doğu edebiyatlarında) çokça kullanılmasının elbette bazı sebepleri vardır. *Leylâ vü Mecnûn*'u da içine alacak bu sebepleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Her coğrafyada bilinen ve yetişebilen bir çiçek olması,
2. Güzel ve alımlı bir çiçek olarak kabul görmesi,
3. Renginın sevgilinin yanağı ve dudağına benzemesi,
4. İnsanın görme, koklama ve dokunma duyularına hitap etmesi,
5. Tarihin çok eski dönemlerinden itibaren edebî metinlere konu olması (gelenek),
6. Hz. Peygamber (sav.)'in simgesi olarak kabul görmesi...⁸

C.1. Leylâ vü Mecnûn'da Gül

C.1.1. Gül-Allah'ın Kudreti

Gül, *Leylâ vü Mecnûn* mesnevisinde dokuz gül bahçesinde yaratıcının keremini feyziyle tazelik bulup açılmış yedi güldür. Yediveren gülünü de karşılayacak şekilde kullanılan yedi gül ifadesiyle Allah'ın yaratmasının sürekli oluşuna da vurguda bulunulmuştur:

Ey yeddi gül ü tokuz gülistân
Feyz-i keremünle sebz ü handân (31)

Gaîp güzelinin perdedarının fikri marifet baharının gülüdür:

Ey şâhid-i gayb perde-dârı
Fikrün güli ma'rifet bahârı (33)

⁴ Abdülkadir Karahan, agm., 1996, s. 244.

⁵ Müjgan Cunbur, *age.*, İstanbul 1956, s. 55-57.

⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Nurgül Karayazı *Fuzûlî'nin Leylâ ve Mecnûn'unda Tasavvufî Kavram ve Unsurlar*, Marmara Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, İstanbul 2007, s. 56-61; İskender Pala, “Leylâ vü Mecnûn”, *DİA*, c.27, Ankara, 2003, s. 163.

⁷ Yavuz Bayram, *Çiçeklerle Diğer Bitkilerin Divan Şiirine Yansıma Biçimleri ve Anlam Çerçevesi*, OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), Samsun 2001, s. 485.

⁸ Yavuz Bayram, “Burdur'un ve Divanların Gülü”, *I.Burdur Sempozyumu, 16-19 Kasım 2005*, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Burdur 2007, s. 372.

C.1.2. Gül-Hz. Peygamber

Hız. Peygamber'in gül imgesiyle anlatılması hemen hemen bütün Doğu edebiyatlarının ortak özelliklerinden biridir. Fuzûlî de, Hz. Peygamber'i tavsif ettiği kısımda gül-Hız. Peygamber münasebetini ele almıştır. Yasin, O'nun inciye benzeyen sıfatının sedefi, Taha ise, zatının bostanında yer alan bir güldür:

Yâsin sadeî-i dür-i sıfâtun
Tâhâ gül-i büstân-ı zâtun (188)

C.1.3. Çiçek Olarak Gül

Leylâ vü Mecnûn mesnevisinde gül, bazen doğrudan baharın en önemli çiçeklerinden biri oluşu sebebiyle söz konusu edilmiştir. Bir gül bahçesi tasvirinin yapıldığı aşağıdaki beyitte goncanın açılıp gül hâline gelmesinde en önemli vasitalardan biri olan rüzgâra yer verilmiştir:

Gül tâze idi vü gonca nev-hîz
Depretükçe nesîm-i gül-rîz (327)

Bu gül bahçesinde başkaları gül dererken şair, çalı çırpı toplamak arzusundadır:

Anlar güli derdiler men-i zâr
Hâlâ dilerem derem has ü hâr (328)

Gül yaprakları her an şebnem gerdanlıkta lâl ve inci göstermektedir:

La' l ü düri gösterürdi her dem
Evrâk-ı gül içre ikd-i şeb-nem (573)

Leyla'nın tasvir edildiği kısımlarda bülbülün inlemeyi andıran şarkısını söylediği ve gül imajıyla karşılanan Leyla'nın ise, çehresinden örtüsünü kaldırdığı ifade edilmiştir. Burada gülün bülbülün şakıması sonucu açtığı şeklindeki anlayışa göndermede bulunulmuştur:

Salmışdı nikâb çehreden gül
Çekmişdi sürûd-ı nâle bülbül (799)

Karganın kendisinin bülbül olduğunu iddia edip diken gibi güle laf atması şairi ancak güldürecekler.⁹ Diğer taraftan “gülem” ifadesi, hem gülmek fiilini hem de çiçek olarak gül manasını karşılayacak şekilde tevriyeli kullanılmıştır:

⁹ Bir başka beyitte ifade edildiği üzere, dikkatli bir nazarla bakılmadığında güle diken ve lâl taşına mermer denilmesinin mümkün olduğu söylenmiştir:
Kılmaz ana hiç kimse nezâre
Derler güle hâr ü la'le hâre (288)

Hâşâ deye zâğ bülbülem men

Yâ lâf ura hâr kim gülem men

(2577)

Gülle taze çimen firuze ve lâl taşını dahi kıskandıracak güzellik ve parlaklıktadır:

Olmışdı gül ile sebze-i ter

Firûze-fürûz ü la 'l-perver

(801)

Çimenliğin mihnete teşbih edildiği beyitte mihnet çimenliğinde gül derenlerin, âlemde kötü haber verenler olduğu söylenmiştir:

Mihnet çemeninde gül derenler

Âlemde yaman haber verenler

(2925)

Herkes, bela çeken şaire gül çağında bu kadar perişanlığa gerek olmadığını söylemiştir:

Her yan dediler ki ey belâ-keş

Gül çağıdur olmagıl müşevveş

(803)

Bülbül gül için ağlayıp inlediğinde onun derdine lalenin deva kılması mümkün değildir:

Bülbül gül için kılанда nâle

Derdine devâ olur mı lâle

(1012)

Leylâ vü Mecnûn'da sarmaşık gültü denilen gül çeşidinin servilere ağdırılması âdetine de atıf yapılmıştır:

Kılsun güli serv sâye-perver

Olsun güle serv sâye-güster

(1050)

Menekşenin açılan kıvrımından ışık görünmüş; şebnem güle halis inci saçmıştır:

Açıldı ham-ı beneşeden tâb

Şeb-nem güle saçdı lû'lû-i nâb

(1324)

Toprak çimene mülkün haracını, çimen de güle malının vergisini vermiştir:

Sebze güle verdi mâli bâcın

Yer sebze mülkinün harâcın

(1328)

Çimen firuzeyi, gül lâl taşını süslenme malzemesi olarak yığmışlardır:

Hoş reng ile yığdılar tecemmül

Fîrûze vü la'li sebze vü gül (1329)

Remiz ve imayı anlayıp kavrayan gonca, gül adına yüz muamma açmıştır:

*Derk eyledi gonca remz ü îmâ
Gül adına açdı yüz muammâ* (1330)

Temrenle gül budaklarındaki gonca arasında ilgi kurulan beyitte “peyvend”, aynı zamanda güllerin aşılınması âdetini de çağrıştırmaktadır:

*Peykân sünük içre oldu peyvend
Gül şâhlarında gonca mânend* (1573)

Şu beyitteyse Fuzûlî, şiirini gözyaşının yağmuruyla gül bahçesinde biten taze gül budağına benzetmiştir:

*Eşk bârânı meğer kıldı meded kim nâgeh
Bitdi bu şâh-ı gül-i taze gülistânımuza* (1642)

Sevgili henüz taze bir dilberken tıpkı dikenle bir arada bulunan gonca gibi, dikene benzeyen rakiple beraberdir; açılıp gül hâline geldiğindeyse kendisine başka bir yâr edinir:

*Gül goncalığında hâr ilendür
Açılsa bir özge yâr ilendür* (1883)

Gözyaşı taze lâl taşına gevher saçarken nergise benzeyen göz de gül yaprağına cevher yağdırmaktadır:

*La'l-i tere eşki gevher-engîz
Berg-i güle nergisi güher-rîz* (2349)

Erguvanın gülle bitştirilmesi âdeti Hızır'ın abıhayata ulaşması gibidir:

*Peyvend-i gül eyle ergavânı
Hızra yetür âb-ı zindegânî* (2677)

Bülbüllerin gülün açılması için feryat figan ötmeleri onların kavga etmesi gibidir:

*Gül temennâsında derler bülbülün gavgâların
Çün güli gördükde kılmaz meyl bu gavgâ nedür* (2690)

Lale bahçesiyle gül renk bakımından kana benzetilmiştir:

*Kan ile dolupdurur kenârın
Ne gülden ola bu lâle-zârın* (1155)

Muhtemelen hazanın gelişi sebebiyle henüz gül bahçesine diken ulaşmadan gül, gül bahçesinin meydanını terk etmiştir:

Gül-zâra henüz yetmedin hâr
Gül kıldı vedâ '-ı sahn-ı gül-zâr (2780)

C.1.4. Gül-Sevgili

Leyla, servi boylu, gül yanaklı¹⁰ ve yasemin kokuludur:

Bir dilber-i serv-kadd ü gül-rûy
Serv-i hoş u gül-ruh u semen-bûy (584)

Sevgilinin zülfünün kıvrımı laledeki lam harfi, güzelliğinin gülü ise, şafak renkli laledir:

Hüsni güli lâle-i şafak-fâm
Zülfî hamı lâle üzreki lâm (588)

Gül gibi olan sevgili¹¹ açılıp tebessüm ettiğinde hata yapacağını sanmaktadır:

¹⁰ Gülün sevgilinin yanağının benzetilene olduğu diğer beyit örnekleri şu şekildedir:

Gam-ı pinhân meni öldürdü bu hem bir gam kim
Gül-ruhum olmadı âgeh gam-ı pinhânımdan (717)
Var ol yüzi gül nigâra menden
Zâr ağla vü söyle yâra menden (1369)
Gül-çehre sanemler oldılar cem'
Her bir sanemün elinde bir şem' (1779)
Resm-i tarab etdiler müretteb
Beş yüz büt-i gül-ruh u şeker-leb (1780)
K'ey gâliye-mûy ü anberîn-bûy
Gül-çehre vü hâr-hâr ü hoş-hüy (2550)
Yüz gül-ruh elinde micmer-i üd
Eylerdî hevâmı anber-âlüd (1782)
Bildi büt-i gül-ruh u semen-bûy
Kim özi içündür ol tek ü pûy (2777)
Çün gördü mezâr-ı gül-izârın
Düşdi vü kucakladı mezârın (2948)

¹¹ Diğer beyit örnekleri şöyledir:

Demezem dahi sana âşikem ey gül zirâ
Sana âşıklığum izhâr edeli hâr olubem (1402)
Hilâf-ı re'yüm ile ey felek medâr etdün
Meni gül ister iken mübtelâ-yı hâr etdün (1750)
Ne beyle edüp ne eyle ey gül
Yahşi midür eylemek tegâfûl (1917)
Ey ahde vefâsı olmayan yâr
Ağyaruma gül olan mana hâr (1863)
Ey gül bu ana değül midür neng
Kim olmayasen menüle hem-reng (2681)
İzhâr cemâlin eylemek gül
Bülbül görüp eylemek tegâfûl (2685)
Men dahi sentün kimi nizârem

Ya 'nî ki hatâ tevehhüm ede
Ol gül açılıp tebessüm ede (627)

Gülü andıran sevgiliyi gören herkes böyle yaptığı için şairin yakasını yırtmasını ayıplamamalıdır:

Dûstlar çâk-i girîbânım görüp ayb eylemen
Ol güli kim gördi kim çâk-i girîban etmedi (2612)

Sevgili, nazik bedeniyle gül yaprağı gibidir:

Nâzûk beden ile berg-i gülsen
Ammâ ne deyem igen yöğülsen (650)

Mesnevinin Leyla'nın İbni Selâm'a verildiği kısımlarda yer alan aşağıdaki beytinde Leyla'nın gözünden akan kanlı yaş sebebiyle ve mübalağa sanatından da istifade edilerek, üzerindeki kıyafetlerinin gül renkli olduğundan bahsedilmektedir:

Tâ mahv ola gözden ahıdan hûn
Hem gönleği hem donıydı gül-gûn (1422)

Latif otağındaki sevgili gonca veya gül yaprağı içinde olan ay gibidir.

Gonca kimi ol latîf har-gâh
Gül berki kimi içinde ol mâh (825)

Sevgilinin kırmızı gülü safran çiçeğine, şimşir ağacı da hezaren ağacına dönmüştür:

Dönmiş gül-i sürhi zağferâna
Şimşâd-ı latîfi hîzrâna (916)

Aşağıdaki beyitte ise, saadet cevherlerinin sandığı olan sevgili, aynı zamanda ibadet goncasının da gül köküdür:

Ey gül-bün-i gonca-i ibâdet
Sandûk-ı cevâhir-i saâdet (1106)

Gül gibi latif ve nazenin olan sevgili, toprağın süsüdür:

Bir gülden ırağ zerd ü zârem (2843)
Gül ister iken sataşdı hâra
Nûr ister iken dutuşdı nâra (1721)
Leylî güzer etmiş ol fezâyâ
Salmış gül ü lâle üzre sâye (823)
Sahrâya çıhardı ol nigârı
Kıldı güle arz nevbahârı (1343)

Sen zînet-i her gil-i zemînsen
Gül kimi lâtif ü nâzenînsen (1176)

Sevgili, gül endamlıdır¹²:
Peyveste çekerdi ol gül-endâm
Endîşe-i subh u mihnet-i şâm (1320)

C.1.5. Gül-Âşık

Gül, sevgilinin yanında âşığın bazı hâl ve özelliklerinin de benzetilene olur. Bunlardan biri de rengi itibariyle güle benzetilen gözyaşındır.¹³ Fuzûlî'nin aşağıdaki beytinde Mecnûn'un gül renkli gözyaşı döktüğünden söz edilmektedir:

Ahvâline rahm kıldı Mecnûn
Bandı ana tökdi eşk-i gül-gûn (1174)

Sevgilinin ayağına sürülen kanlı gözyaşı onun ayağını dahi gül gibi kıpkırmızı etmiştir:

Sürdi kademine çeşm-i pür-hûn
Anca ki ayağın etdi gül-gûn (1197)

Âşığın kan dolu gönlü de şekil ve renk bakımından güle teşbih edilen unsurlardan biridir:

Kılmadın yüz pâre bî-dâd ile pür-hûn gönlümi
Bu çemende gül kimi bir lahza handân etmedi (2639)

Gül, aynı zamanda âşığın kanının da benzetilene durumundadır. Kanı gül kökü gibi taşan âşık, bülbül gibi coşkuya kapılmıştır:

Gül-bün kimi kanı cûşa geldi
Bülbül sıfatı hurûşa geldi (2111)

¹² Ey serv-i semen-ber ü gül-endâm

Târâc-ı metâ'-ı sabr u ârâm (2411)

¹³ Olupdur eşk-i hûn-âb ile gül-gûn çehre-i zerdüm

Yanupdur âteş-i hicrâna cân-ı der-perverdüm

Cefâ-yı çerh-i kec-refât elinden var min derdüm

Bu yetmez mi ki bir derd arturursen derdüme sen hem (2000-2001)

Ey dîde töküp sirişk-i gül-gûn

Her dem der idün ki hanı Mecnûn (2633)

Ahıtdı gözinden eşk-i gül-gûn

Söyledi ki ey garîb-i mahzûn (2917)

Bir gün ahıdup sirişk-i gük-gûn

Necd üzre oturmuş idi Mecnûn (2171)

Ayıplanma dikeninden çekinip sakınmayan âşık, gül gibi ne giyerse yırtmaktadır. Gül ile yırtmak arasındaki münasebet¹⁴, elbette goncanın açılıp gül hâline gelmesi dolayısıyladır:

*Ta 'ne tikeninden etmeyüp bâk
Gül kimi kılurdu geydüğün çâk* (1730)

Aşağıdaki beyitte âşığın namusunun fenaya verilmesi gül yaprağının havaya verilmesi, savrulması şeklinde ifade edilmiştir:

*Gül bergümüzi hevâya verme
Nâmûsumuzı fenâya verme* (1582)

Leyla'nın kabrinin başına gelen Mecnûn, onun temiz mezarını bağrına basmış ve toprağın üstünü gül yaprağıyla kaplamıştır:

*Bağrına basup mezâr-ı pâkin
Gül yaprağı etdi levh-i hâkin* (2185)

C.1.6. Gül-Kına

Kına da *Leylâ vü Mecnûn* mesnevisinde renk itibariyle güle teşbih edilen kavramlardan biridir. Leyla'nın İbni Selâm ile olan düğünün anlatıldığı kısımda yer alan aşağıdaki beyitte diğer kızların ellerinin kına gibi gül renkli olduğu, onun elinin ise, gözyaşıyla kan dolduğu söylenmektedir:

*Kızlarun eli hınâda gül-gûn
Anun eli eşki ile pür-hûn* (1238)

C.1.7. Gül-Kadeh

Fuzûlî, mesnevisinde gülü hem şekli hem de içindeki kırmızı renkli şarap dolayısıyla kadehe teşbih etmiştir. Yüz civarında sarhoş nergis ellerinde kadeh gezdirip ahbaba gül renkli kadeh sunmaktadırlar:

*Yüz nergis-i mest gezdürüp câm
Ahbâba verürdi câm-ı gül-fâm* (1784)

Sakinin sunduğu gül renkli kadeh şairin hâlini değiştirmiştir:

*Sâkî ne idi bu câm-ı gül-gûn
Kim eyledi hâlümü diger-gûn* (350)

C.1.8. Gül-Sosyal Hayat

Leylâ vü Mecnûn mesnevisinde Fuzûlî gülü bazen de birtakım sosyal âdetlere göndermede bulunmak amacıyla kullanmıştır. Aşağıdaki beyitte bir

¹⁴ Gül gibi birahma sîneye çâk
Sebze kimi itme bisterün hâk (806)

devlet büyüğünün, sevilen bir kimsenin veya gelinin başına altın, gümüş gibi değerli malzemelerin, darı türünden maddelerin saçılması âdeti olan saç saçmak geleneğine¹⁵ telmihte bulunulmuştur. Buna göre yüz kadar gül, saç saçmak için başlarının üstünde yüz tabak altın taşımaktadır:

Yüz gül başı üzre yüz tabak zer
Olmışdı nisâr için mukarrer (1785)

Temizlenen gül bahçesi meydanında gül halveti denilen sohbet ve eğlence meclislerinin düzenlendiği anlaşılmaktadır:

Gül halveti oldı sahn-ı gül-zâr
Dâr oldı bisâtdan has ü hâr (1790)

Şair, kendisinin ıslahının mümkün olmadığını ifade ederken âdeti bir atasözü görünümündeki “Gül diken olmaz, diken de gül olmaz” ifadesinden istifade etmiştir:

İslâhuma eylemen teemmül
Kim gül tiken olmaz ü tiken gül (993)

C.1.9. Gül-Soyut Kavramlar

Gül, Fuzûlî tarafından zaman zaman soyut kavramlarla da ilişkilendirilmiştir. Maksat bağının fidanı meyve vermiş, cömertlik bahçesinin gülü açılmıştır:

Ber verdi nihâl-i bâğ-ı maksûd
Açıldı gül-i hadîka-i cûd (503)

Gündüz bahçesinin gülü açılmış, güneş uğurun cemalini göstermiştir:

K'açıldı gül-i hadîka-i rûz
Gösterdi güneş cemâl-i firûz (2331)

Sabah sefa ve doğruluktan dem vurmuş, âlemin sevinç gülü açılmıştır:

Subh urdı safâ vü sıdkdan dem
Açıldı gül-i neşât-ı âlem (2335)

Leyla'nın vefat sahnelerinin anlatıldığı bölümde yer alan aşağıdaki beyitte letâfet gül bahçesinin gülü olan Leyla'nın hazan yeliyle afet gördüğü ifade edilmektedir:

Leylî gül-i gülşen-i letâfet

¹⁵ Gelenek hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Orhan Kurtoğlu, “Klasik Türk Şiirinde Saçı Geleneği”, *Millî Folklor Dergisi*, Yıl: 21, Sayı: 81, 2009, s. 90; Ali Rıza Gönüllü, “Saçı Âdetine Dair Notlar”, *Türk Folkloru Dergisi*, Sayı: 89, 1986, s. 9-11.

Çün gördi hazân yeliyle âfet (2913)

Yine muhtemelen vefat sahnesinin canlandırıldığı bir başka beyitte ise, ecel sürahisinden şarap içtiği, emel bahçesinden gül derdiği söylenmektedir:

Gül derdi hadîka-i emelden
Mey içdi surâhî-i ecelden (2991)

Şairin soyut kavramlardan biri olarak teşbih edildiği unsurlardan biri de murattır. İnsan, murat gülünün açılmasını istiyorsa itikadını sağlamlaştırmalıdır:

Şâyed açıla gül-i murâdun
Muhkem kıl esâs-ı i 'tikâdun (811)

C.1.10. Gül-Bahar

Bilindiği üzere gül, baharın en önemli çiçeklerinden biridir. Bu duruma göndermede bulunan şair, sevgilinin çimenliği dolaşmaya çıkmadığını, güle meyletmediğini, bin gonca açılıp gül olduğu hâlde onun bir türlü açılmadığını söylemektedir:

Meyl-i gül ü seyr-i sebze kılmaz
Min gonca açıldı ol açılmaz (1341)

Baharda psikolojik rahatsızlıkların arttığına göndermede bulunduğu beytinde Fuzûlî, gül zevkinin sevgilinin yanağına duyulan hasretten kaynaklanan derdi ziyadeleştirdiğini ifade etmektedir:

Arturmuş idi bahâr derdin
Gül zevki ruh-i nigâr derdin (1351)

C.1.11. Gül-Kış

Gül, zaman zaman kış veya sonbaharla ilişkili olarak da ele alınmıştır. Gül havanın taarruzundan, lale de sabanın elinin siteminden çekilmektedir:

Gül bîm-i taarruz-ı havâdan
Lâle sitem-i dem-i sabâdan (2829)

C.1.12. Gül Suyu

Gonca ağızlı ve ay parçası gibi olan sevgilinin geçeceği yola gül suyu serpilmektedir:

Yüz gonca dehenlü mâh-pâre
Gül suyu seperdi reh-güzâra (1781)

Gül suyunu mevsiminde ancak hâkim olan alır:

Aslında tiken çeker azâbın

Faşında hakîm alur gül-âbın (1884)

Aşağıdaki beyitte ise, gül suyunun harareti teskin etme amaçlı kullanımına göndermede bulunulmuştur:

Eksildi arakda hüsni tâbı

Bir gül kimi kim geder gül-âbı (2861)

Gül suyunun tedavi amaçlı kullanımına işaret edilen bir başka beyitte Leylâ'yı kendine getirmek için yüzüne gül suyu serptiklerinden söz edilmektedir:

Gülsuyu sepüp revân yüzine

Leylîni getürdiler özine (848)

Lâl taşı taş sinenin esiri olmuş, dar şişe gül suyuna hapsolmuştur:

La 'l oldu esîr-i sîne-i seng

Habs oldu gül-âba şişe-i teng (705)

C.1.13. Gül-Şiir Sanatı

Şair, zaman zaman da gül ile şairlik kabiliyeti arasında bir ilgi kurmuştur. Bin ipliğe taze lâl taşı çekmek, bin bahçeye nazenin gül ekmek arzusundadır:

Min rişteye turfe la 'l çeksem

Min ravzaya nâzenîn gül eksem (287)

Bir başka beyitte ise, mana çimenliğine gül dikmekten, söz ipliğine cevher çekmekten bahsetmektedir:

Ma 'nî çemenine gül tikende

Söz riştesine güher çekende (475)

Bu üslupta nüktedanlık etmek gül dökmek ve cevher saçmak gibidir:

Kılmış bu revîşde nükte-dânlığ

Gül-rîzliğ ü güher-feşânlığ (476)

C.2. Gül Bahçesi

Fuzûlî'nin *Leylâ vü Mecnûn* mesnevisinde gülün yanında gül bahçesi de söz konusu edilmiştir.¹⁶

¹⁶ Ol kavm bu gülşene girende
Bu Gülşen içinde gül derende (326)

C.2.1. Gül Bahçesi-Soyut Kavramlar

Aşağıdaki beyitte Fuzûlî, kendisini akıl aynasına bir toz, canın gül bahçesinde bir diken olarak takdim etmiştir:

Men gülşen-i cân içinde hârem
Âyîne-i akla bir gubârem (58)

Aşağıdaki beyitte kudret gül bahçesine teşbih edilmiştir. Memduhun kudretinin gül bahçesine Sidretülmünteha bir sebze, hikmetinin mumuna Cibril-i emin bir pervanedir:

Kudretün gül-zârına bir sebze Sidrü'l-müntehâ
Hikmetün şem'ine bir pervâne Cibril-i emîn (101)

Azarlama, tersleme de Fuzûlî tarafından gül bahçesine benzetilmiştir:

Gül-zâr-ı itâba âb verdi
Giryân giryân cevâb verdi (682)

Kelamın gül bahçesine benzetildiği beyitte kelam gül bahçesinin bahçıvanının bu bostanı böyle bezediği, süslediği söylenilmektedir:

Gül-zâr-ı kelâm bağ-bânı
Beyle bezemiş bu bûstânı (732)

Ayrılık gecesiyle günler karanlık olmamış, yeme içme, zevk ve sefanın gül bahçesi tefrika hazanı görmemiştir:

Görmemişdi gülşen-i ayşum hazân-ı tefrika
Olmamışdı tîre eyyâmum şeb-i hicrân ile (790)

Aşağıdaki beyitte ise, ümidin gül bahçesine benzetildiği ve bu bahçenin taze olduğu söylenilmektedir:

Gül-zâr-ı ümîdüm oldu sîr-âb
Yâ Rab bu hayâldür mi yâ hâb (2629)

Tâ bâkî ola sebz gülşen
Hem men olam ehl-i zikr hem sen (473)
Her handa eşitdi bir tabîbi
Gül-zârınun oldı andelîbi (1081)
Bed-hâh mı etdi kasd-ı gül-zâr
Kim beyle urıldı rahneye hâr (1869)

C.2.2. Gül Bahçesi-Âşık

Gül bahçesinin benzetildiği unsurlardan biri de âşığın vücududur. Ashap ve âlin rızasının yağmuru şairin vücudunun gül bahçesini taze etmiştir:

Gül-zâr-ı vücûdum ede sîr-âb
Bârân-ı rızâ-yı âl ü ashâb (258)

C.2.3. Gül Bahçesi-Tabiat

Gül bahçesinde lale çağı olduğunda her taraf içinde dâğ bulunan lalelerle dolmaktadır:

Gül-zârlar içre lâle çağı
Benzerdi evine lâle dâğı (485)

Hava, baharda gül bahçesine amber dökünce sahraya misk tozu çökmüştür:

Gül-zâra havâ abîr tökdi
Sahrâya gubâr-ı müşg çökdi (1325)

Kış yağmasının elinin gül bahçesinin kilimini, minderini dürtüp katladığı bir mevsim gelmiştir:

Bir fasl ki dest-i gâret-i dey
Gül-zâr bisâtın eyledi tayy (2824)

Gül ve lalenin mumu sönmüş, rüzgâr bağı karanlık etmiştir:

Söndi gül ü lâlenün çerâğı
Sarsar yeli zulmet etdi bâğı (2828)

C.2.4. Gül Bahçesi-Eğlence Meclisleri

Gül bahçesi geçmiş dönemlerde içinde birtakım eğlence meclislerinin de tertip edildiği işret mekânları durumundadır.¹⁷ Gül bahçeleri işretle dolmuş, her yerde içki meclisi kurulmuştur:

Gül-zârlar oldı işret-âbâd
Her yerde olındı bezm bünyâd (1338)

Güneşin kadehinin sefası göğün gül bahçesini Cemşit'in içki meclisi gibi etmiştir:

¹⁷ Gayr ile her dem nedür seyr-i gülistân etdüğün
Bezm edüp halvet kılup yüz lutf u ihsân etdüğün
Ahd bünyadın mürüvvetdür mi vîrân etdüğün
Hanı ey zâlim bizümle ahd ü peymân etdüğün (1922-1923)

Te'sîr-ı safâ-yı câm-ı hurşîd
Gök gülşenin etdi bezm- i Cemşîd (2336)

Gül bahçesi insanın gam ve kederini ortadan kaldıran güzel bir mekândır:

Bir gün bu havâda Leylî-i zâr
Gam def'ine etdi meyl-i gül-zâr (2836)

Sonunda da gül ve lale ağaçlarda meyve ve yaprak kalmamıştır:

Gördi gül ü lâleden eser yoh
Envâ'-ı şecerde berg ü ber yoh (2837)

Fuzûlî, aşağıdaki beyitte söz ülkesiyle gül bahçesi arasında bir ilgi kurmuştur:

Dihkân-ı fasîh-i Fârisî-zâd
Bu gülşene beyle tikdi şimşâd (1223)

C.2.5. Gül Bahçesi-Delilik

Aşağıdaki beyitte ilkbahar gelince deliliğin arttığı şeklindeki inanışa göndermede bulunulmuştur:

Âhû-bere sebze-zârı oldı
Gül-zâr-ı cünûn bahârı oldı (2242)

C.2.6. Gül Bahçesi-Kalp

Gözyaşının kanlı suyundan nem çekmesi sonucu kalbin gül bahçesi gönül açan olmuştur:

Hûn-âb-ı sirişkden çeküp nem
Gül-zâr-ı zamîri oldı hurrem (2386)

D. SONUÇ

Genelde bütün Doğu edebiyatlarının ve özelde divan edebiyatının çokça zikredilen çiçeklerinden biri olan gül, taşıdığı birtakım sembolik manalarla tabiri caizse sultân-ı ezhârdır, çiçeklerin sultanıdır. Divanlarında veya kaleme aldığı diğer manzum-mensur eserlerinde bu çiçeğe yer vermeyen divan şairine rastlamak pek mümkün değildir. Bu cümleden olmak üzere, Fuzûlî de Leylâ ile Mecnûn'un aşkını hikâye ettiği meşhur mesnevisinde hem güle hem de gül bahçesine, çeşitli benzetmeler ve hayal dünyası çerçevesinde yer vermiştir.

Buna göre gül, Allah'ın yaratma kudretini temsil eden çiçeklerden biridir. Gül, hemen birçok eserde olduğu gibi, Hz. Peygamber'in timsalidir. Diğer taraftan aynı zamanda reel manada hoş kokulu, güzel bir bahar çiçeğidir. Havaların soğuyup kışın gelişiyile birlikte diğer bütün bitkiler ve çiçekler gibi sararıp solar. Gül, aynı zamanda alegorik bir aşk hikâyesi olan gülle bülbül arasındaki münasebetin sevgili tipini sembolize eden bir karakter olma özelliği taşır. Tevriyeli şekilde gülmek fiiliyle kullanımı da söz konusudur. Sevgilinin en önemli güzellik unsurlarından biri olan yanağı için benzetilen olma vasfını taşır. Diğer taraftan sevgili, göz alıcı güzelliğiyle baştan ayağa bir güldür. Zaman zaman onun gözünden akan kanlı yaşın, zaman zaman da giydiği kıyafetin hatta eline yaktığı kınanın rengidir. Sultan hükmünde olan sevgili, bir yeri teşrif ettiğinde onun yollarına saçı olarak gül saçılır, gül dökülür.

Gül, sadece sevgilinin değil âşığın da bazı özelliklerini karşılar. Sevgilide olduğu gibi, âşığın kanlı gözyaşı da kırmızı güle benzer; yine onun kanı da kıpkırmızı bir gül gibidir. Goncanın açılıp gül hâline gelmesi, âşığın sevgilinin aşkından duyduğu ıstırapla gömleğini yırtması gibidir.

Gül, hem şekli hem de içinde bulunan kırmızı şarapla bir kadeh görünümündedir. Diğer taraftan şair, gülü murat, maksat gibi soyut kavramların ve aynı zamanda şiir söyleme kabiliyetinin benzetileni olarak da kullanmıştır.

Fuzûlî, sadece güle değil, gül suyuna da mesnevisinde yer vermiştir. Şairin tahayyülüne göre, sevgilinin yoluna gül suyu dökülür veya aşk derdiyle rahatsızlanan bir kimseyi tedavi edip kendine getirme amacıyla gül suyundan istifade edilir.

Gülün ve gül suyunun yanında gül bahçesi de Fuzûlî'nin mesnevisinde birtakım özellikleriyle ele alınmıştır. Fuzûlî, gül bahçesini gerçek anlamına yakın şekillerde kullandığı zaman bahçede bulunan diğer çiçeklere (lale gibi) ve hoş kokusuna işaret etmiştir. Şair, can, kelam gibi kavramları gül bahçesine teşbih etmesinin yanında baharda, gül zamanında psikolojik rahatsızlıkların arttığı inancına telmihte bulunarak gül bahçesini "gülzâr-ı cünûn" olarak tarif etmiştir. Âşık, bütün vücuduyla, muhtemelen de aşk yararı ile dolu olan bedeniyle, bir gül bahçesidir. Ayrıca gül bahçesi, adına "gül halveti" denilen işret ve eğlence meclislerinin tertip edildiği mekânlardan biridir.

Görüldüğü üzere, Fuzûlî *Leylâ vü Mecnûn*'da hem gülü hem de gül bahçesini çok farklı ve zengin özellikleriyle söz konusu etmiştir.

KAYNAKLAR

- BAYRAM, Yavuz, “Burdur’un ve Divanların Gülü”, *I.Burdur Sempozyumu, 16-19 Kasım 2005*, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Burdur 2007, s.368-386.
- _____, *Çiçeklerle Diğer Bitkilerin Divan Şiirine Yansıma Biçimleri ve Anlam Çerçeveleri*, OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), Samsun 2001.
- CEVDET KUDRET, *Divan Şiirinde Üç Büyükler I Fuzuli*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2003.
- CUNBUR, Müjgân, *Fuzûlî Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi*, Maârif Basımevi, İstanbul 1956.
- DAKUKÎ, İbrahim, “Fuzûlî’nin Hayatı Hakkında Bazı Yeni Tesbitler ve Arapça Dîvânı Üzerine Düşünceler”, *Fuzûlî Kitabı*, (yay. haz. Beşir Ayvazoğlu), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1996, s.55-63.
- DEMİREL, Hamide, *The Poet Fuzûli*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1991.
- DİLÇİN, Cem, *Studies on Fuzuli’s Dîvân*, Sources of Oriental Languages and Literatures, Published at The Department of Near Eastern Languages and Civilizations Harvard University, 2001.
- DOĞAN, Muhammed Nur, *Fuzûlî’nin Poetikası*, Kitabevi, İstanbul 1997.
- DOĞAN, Muhammed Nur, *Fuzûlî Leylâ ve Mecnûn*, Kültür Bakanlığı (e-kitap): <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-75510/fuzuli---leyla-ve-mecnun.html> (Erişim Tarihi: 20.03.2012).
- EBÜZZİYÂ TEVFİK, *Numûne-i Edebiyât-ı Osmâniyye*, İstanbul 1308.
- ERTAN, Mehmet Emin, *Fuzûlî Dîvânında Hayvanlar*, Marmara Üniversitesi SBE, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1989.
- FUZÛLÎ KİTABI*, (yay. haz. Beşir Ayvazoğlu), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1996.
- FUZÛLÎ, *Fuzûlî Dîvânı*, (Haz. Kenan Akyüz, Süheyl Beken, Sedit Yüksel, Müjgan Cunbur), Akçağ Yayınları, Ankara 1990.
- FUZULÎ, Yaşamı, Sanatı, Yapıtları*, (Komisyon), Engin Yayıncılık, İstanbul 1997.

- GENÇ, İlhan, *Leyla ile Mecnun'un İki Şairi Fuzûlî ve Sezai Karakoç*, Şûle Yayınları, İstanbul 2005.
- GÖNÜLLÜ, Ali Rıza, "Saçı Âdetine Dair Notlar", *Türk Folkloru Dergisi*, Sayı: 89, 1986, s. 9-11.
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin, *Fuzûlî, 100 Büyük Edip 100 Büyük Şâir*, Toker Yayınları, İstanbul 1972.
- İPEKTEN, Haluk, Mustafa İsen, Turgut Karabey, Metin Akkuş, "Fuzûlî", *Başlangıçtan Günümüze Kadar Büyük Türk Klâsikleri*, c.3, Ötüken-Söğüt, İstanbul 1986, s.308.
- İPEKTEN, Haluk, *Fuzûlî, Hayatı, Sanatı, Eserleri*, Akçağ Yayınevi, Ankara 2005.
- İŞERİ (PEKİN), Nermin-Mustafa Kutlu, "Leylâ vü Mecnun", c.6, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1986, s. 92-93.
- KAHRAMAN, Mehmet, *Leyla ve Mecnun Romanı Dâstân-ı Leylî vü Mecnûn*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.
- KARAHAN, Abdülkadir, "Fuzûlî", *DİA*, c.13, İstanbul 1996, s. 240-246.
- _____, *Fuzûlî Muhiti, Hayatı ve Eserleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989.
- KARAYAZI, Nurgül, *Fuzûlî'nin Leylâ ve Mecnûn'unda Tasavvufî Kavram ve Unsurlar*, Marmara Üniversitesi SBE, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2007.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad, "Fuzûlî", *MEB İslam Ansiklopedisi*, c.IV, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1977, s. 686-699.
- Kurtoğlu, O., "Klasik Türk Şiirinde Saçı Geleneği", *Milli Folklor Dergisi*, Yıl: 21, Sayı: 81, 2009, s. 89-99.
- MAZIOĞLU, Hasibe, *Fuzûlî Üzerine Makaleler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1997.
- _____, *Fuzûlî ve Türkçe Divanından Seçmeler*, Ankara 1986.
- _____, *Fuzûlî-Hafız: İki Şair Arasında Bir Karşılaştırma*, Türkiye İş Bankası, Ankara 1956.
- MUALLİM ABDÜLBAKİ (GÖLPINARLI), *Fuzûli*, Türk Neşriyat Yurdu, 1932.
- OLGUN, Tahir, *Fuzûlî'ye Dair*, İstanbul 1936.

- PALA, İskender, “Leylâ vü Mecnûn”, *DİA*, c.27, Ankara, 2003.
- ŞAHİNOĞLU, Nazif, “Fuzûlî Mehmed”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c.III, Dergâh Yayınları, İstanbul 1979, s. 249-258.
- TARLAN, Ali Nihat, *Fuzûlî Divanı Şerhi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2009.
- _____, *Fuzulî'nin Farsça Divanı (Tercümesi)*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1950.
- YESİRGİL, Nevzat, *Fuzuli Hayatı Sanatı Şiirleri*, Varlık Yayınları, Ankara 1952.
- YILGÖR, Asuman, *Fuzulî'nin Türkçe Divanında Bitkiler*, İstanbul Üniversitesi SBE, Basılmamış YL Tezi, İstanbul 1990.